

N:o 41.

Ank. till Riksd. kansli den 18 april 1907, kl. 1 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckta motioner, afseende att vid platser på landet med sammanträngd befolkning tillförsäkra samhället eller dess innevånare rätt att förvärfva erforderlig tomt- eller byggnadsmark.

Lagutskottet har till förberedande behandling fått mottaga en inom Andra Kammaren af herr *Lindhagen* väckt motion, n:o 148, däri yrkas, att Riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära utredning och förslag till åtgärder, särskildt med anlitande af expropriation, i ändamål att vid fisklägen, stationssamhällen, sågverk och lastageplatser samt andra områden på landet, där en sammanträngd befolkning bor eller kan uppstå, tillförsäkra samhället och dess innevånare förfoganderätt öfver redan befintlig och för samhällets utvidgning erforderlig tomt- och byggnadsmark.

Ifrågavarande yrkande ingår i den af herr *Lindhagen* väckta motionen n:o 146 angående några statsåtgärder i ändamål att i erforderliga fall förekomma och undanröja enskildes jordmonopol, och tillåter sig utskottet att beträffande den allmänna inledande motiveringen

Bih. till Riksd. Prot. 1907. 7 Saml. 37 Häft. (N:o 41).

härtill äfvensom i andra tillämpliga delar hänvisa till framställningen i utlåtandet n:o 39. Den speciella motiveringen till här föreliggande yrkande, hvilken återfinnes i sist berörda motion, är af följande lydelse:

»Att på en mängd ställen i vårt land enskildes jordmonopol lägger hinder i vägen för anskaffandet af oundgängliga byggnadstomter för olika ändamål, är en bekant sak. Tid efter annan har detta missförhållande också framförts till myndigheters öfvervägande. Man har emellertid merendels stannat vid att rikta sin uppmärksamhet på saken och ej vågat sig på några effektiva åtgärder, ehuru väl vid nästan hvarje tillfälle ordet expropriation ej kunnat undgå att komma till tals i förhandlingarna. Några exempel må här anföras på fall, där behovet af ett ingripande offentligen gjort sig gällande.

1) *Fisklägena i Göteborgs och Bohuslän.* År 1896 väcktes af herr J. A. Johansson i Bastholmen m. fl. representanter för länet en riksdagsmotion om utredning bland annat, huru på lämpligaste sätt fiskeribefolkningen i länet kunde beredas äganderätt till de tomter, å hvilka dess bostäder och andra för fiskets bedrifvande nödiga byggnader voro uppförda. Såsom skäl anfördes nämnda befolknings beroende af de enskilda jordägarne, och om detta ej gällde i samma grad för de fisklägena, som lågo å den Hvitfeldtska stipendiinrättningens mark, så gällde äfven där liksom i öfriga fall den olägenheten, att tomtinnehafvarne i brist af äganderätt till marken ej kunde inteckna grunden och därigenom skaffa sig erforderliga lån, särskildt behöfligt, då en fiskare exempelvis under storm förlorat sina redskap. Motionärerna betonade, att endast två utvägar funnos: frivillig öfverenskommelse med jordägarne eller statens exproprierande af tomtplatserna för fiskarens räkning. Riksdagen beslöt i anledning häraf begära en utredning angående ifrågasvarande fiskeribefolknings bostadsförhållanden.

Vederbörande befallningshafvande anmodades härefter afgifva förslag i ärendet samt bemyndigades tillkalla tre sakkunnige. Dessa senare afgåfvo sitt utlåtande den 21 januari 1898.

Af detta utlåtande inhämtas, att fiskeribefolkningen i länet år 1897 utgjordes af 26,924 personer, hvilka hade åt sig uppförda 5,609 boningshus samt 1,986 sjöbodar, magasiner och salterier, dessa senare här nedan upptagna med gemensam benämning sjöbodar; att häraf voro belägna å fri och egen grund 1,453 boningshus och 430 sjöbodar, å kronojord 726 boningshus och 251 sjöbodar, å Hvitfeldtska stipendii-

inrättningens hemman eller lägenheter 1,197 boningshus och 630 sjöbodar samt å ofri grund, som tillhörde enskilde, 2,233 boningshus och 675 sjöbodar. Af de å ofri grund belägna byggnaderna var endast med 317 boningshus och 128 sjöbodar förenad intecknad nyttjanderätt till grunden, hvaremot för öfriga 1,916 boningshus och 574 sjöbodar icke fanns betryggad besittningsrätt till grunden.

Rörande fisklägena å kronans jord samt stipendii-inrättningens hemman framställde kommitterade förslag, som skola i en annan motion (n:o 158 sid. 11) af mig beröras. Beträffande *fiskelägen å enskild ofri grund* medgäfvos kommitterade, att det funnes en stor mängd husägare, för hvilka det icke blefve möjligt att på frivillighetens väg förvärfva äganderätten till tomterna eller på annat sätt förskaffa sig en betryggad besittning af dem. Den enda återstående utvägen eller expropriation funne kommitterade dock strida emot principen att tillåta expropriation endast för behof, som i någon mån kunde anses såsom allmänt. Åtgärden skulle dessutom obehörigen ingripa i andra lika berättigade intressen. Det syntes ock olämpligt att stifta en undantagslag för att för ifrågavarande fiskeribefolkning afhjälpa missförhållanden, som ägde rum å flera andra fiskelägen och mångfaldiga ställen inuti landet. Då staten dock borde på något sätt ingripa, förordades dels att statslån måtte beviljas samhälle, hvartill fiskläge hörde, för att därmed inköpa tomterna, hvilka fiskarne därefter skulle äga rätt att tillösa sig, och dels att statsanslag måtte beviljas enskild fiskare såsom bidrag till husflyttning, när hinder mött för honom att för skäligt pris inköpa grunden till hans hus. Befallningshafvande, som vitsordade att med dessa förslag en lösning i många fall icke blefve möjlig, förordade dem dock på de anförda skälen.

Hvad det sedan blifvit af denna angelägenhet är icke vidare känt. Förmodligen har den domnat af i något ämbetsverk. Emellertid har i fiskläget Fjällbacka samhället lyckats inköpa marken af hemmansägarne, hvarefter försäljningar från det inköpta området skett till åborna.

2) *Fisklägen i Blekinge län.* Dessa fisklägens bostadsförhållanden ha också låtit åtskilligt höra talas om sig. En särskild framställning till Konungen från fiskare å fisklägen inom Mjellby socken om åtgärder i ändamål, att fiskarebefolkningen i länet måtte kunna förvärfva äganderätt till sina boningsplatser, remitterades till egnahemskommittén.

Ehuru denna kommitté, såsom ofvan erinrats, ej fattat sin uppgift så, att den borde föreslå åtgärder jämväl mot jordmonopol, så kom den sålunda i denna enskilda punkt mot sin vilja något in på saken.

På kommitténs uppdrag besökte en af dess ledamöter herr Pantzarhjelms år 1900 åtskilliga fisklägen i Blekinge skärgård. I den häröfver afgifna reseberättelsen framhölls, att frågan hade särskild aktualitet företrädesvis å fisklägena i västra skärgården. Petitionärernas från Mjellby framställning gick ut på att, där godvillig uppgörelse ej kunde ske, få medelst expropriation tillösa sig erforderlig mark. Af myndigheter och fiskarebefolkningen själf framhölls också allmänt, att jordägarne mångenstädes voro särdeles obilliga i sina fordringar för jordupplåtelser, och att ringa utsikt förefunnes för godvillig öfverenskomelse. Det syntes därför, som om saken här icke kunde ordnas på egna hemsvägen, sådan kommittén tänkt sig densamma, utan att andra särskilda åtgärder erfordrades. Herr Pantzarhjelms hade emellertid på Hanö fiskläge uppgjort preliminärt köpekontrakt med jordägaren om förvärfvande åt staten af 10 tunnland jord, omfattande hela det där belägna fiskläget, och han trodde, att om allvarliga försök gjordes, skulle man komma längre, än som skett, äfven på frivillighetens väg. Främst fordrades dock möjlighet att frigöra frånstyckad mark från inteckning, som besvärade stamhemmanet. Under förutsättning att detta kunde ske och att fiskeribefolkningen i fråga om rätt till det af kommittén förordade statsunderstöd likställdes med landtbruksarbetare samt att staten erhöll rätt att från enskilde inköpa större jordområde för att styckas och till enskilde återförsäljas, så trodde herr Pantzarhjelms för sin del, att några särskilda åtgärder, utöfver dem kommittén hade för afsikt att föreslå, ej voro erforderliga.

I sitt betänkande yttrade kommittén i detta ämne endast, att för ett nöjaktigt ordnande af särskildt fiskarebefolkningens bostadsförhållanden torde på många ställen vara nödvändigt, att staten inköpte hela jordområdet och sedan lämnade befolkningen tillfälle att af staten förvärfva tomter. Nyligen hade så till allmän belåtenhet skett vid Hanö. I afvaktan på afgörandet af frågan om åtgärder i allmänhet från statens sida till beredande af förbättrade bostadsförhållanden för fiskarebefolkningen borde af egnahemslänemedel någon del användas till att vid fisklägen inköpa jord för ändamålet. De bestämmelser, som kommittén sålunda funnit behöfliga närmast med afseende på fisklägen, borde äfven gälla andra platser, där förhållandena voro likartade.

Detta kommitténs uttalande återgafs i den kungl. propositionen vid 1904 års riksdag om egnahemslån, men någon hemställan i anledning däraf gjordes icke. Frågan blef således då helt och hållet obeaktad.

3) *Stationssamhällen.* De bekymmer, som i en mängd sådana samhällen vållas af att samhället eller husägarne ej äga tomtmarken, framdrogos förra riksdagen af smålandsrepresentanten hr Olsson i Blädinge. Man förstår också väl, hur ett dylikt sakernas tillstånd kunnat uppstå. En stor del järnvägsstationer utveckla sig till knutpunkter för rörelsen. Folk måste bo där, och då ingen ordnat saken på förhand, så får man på nåd och onåd underkasta sig jordägarens godtfinnande.

Representanter från vidt skilda håll vittnade i Andra Kammaren om enahanda erfarenheter från sina hemorter. Expropriation framhölls af många såsom enda botemedlet. En reservation i lagutskottet, som i motiveringen förordade expropriationsåtgärder, samlade ock 87 röster, under det utskottets afstyrkande förslag bifölls med 98 röster, sannolikt till stor del äfven på formella grunder. Men i Första Kammaren fanns ej en enda behjärtad man, som ansåg det böra spillas ens ett ord på den för många människor så viktiga saken.

4) *Samhällen vid sågverk och lastageplatser.* Under förenämnda debatt framhölls, att äfven inom dylika samhällen rådde i stor utsträckning enahanda missförhållanden. Det fanns äfven här samhällen, där husägarne icke hade någon skriftlig upplåtelse rätt till tomterna. Ett sådant samhälle är exempelvis Djupvik i närheten af Umeå.

De olägenheter, som sålunda förefinnas i vidt skilda delar af landet, gälla först redan bebyggd tomtmark. I stora fisklägen och äfven andra samhällen ha innebyggarne endast muntlig upplåtelse eller tyst samtycke af jordägaren att hålla sig till. Där skriftliga kontrakt förekomma, äro de ofta af obilligt innehåll och prisgifva sannolikt i de flesta fall husägaren vid kontraktstidens utgång åt jordägarens godtycke. En mängd exempel på prejeri och utpressning ofta af uppörande art anföres också. Och äfven där något dylikt ej hittills inträffat, hvilat dock en beständig otrygghet öfver samhällets grundval för framtiden.

Men äfven för sådana samhällens oundgängliga utveckling lägger markägarens jordmonopol obehöriga hinder och ibland kanske också för deras uppkomst.

Hvad skall då göras? Svaret härpå har gifvits nästan hvarje gång frågan afhandlats. Det finnes blott ett medel: tvångsåtgärder från statens sida. Ofta ha enväldshärskare och under revolutionstider folket själf ingripit i jordfrågan genom mer eller mindre omilda åtgärder vanligen sammanfattade under namnet reduktion. I våra dagar söker man

i allmänhet såvidt möjligt tillgodose det allmännas kraf genom *expropriation*, det vill säga lagstadgad skyldighet för jordägare att afstå erforderlig jord mot ersättning för markens värde. Tankar framkomma ock särskildt från en viss nationalekonomisk skola att bryta jordägarens makt och obillighet genom jordvärdebeskattning. Denna utväg leder kanske också till målet, men kan såsom ny och opröfvad hos oss sannolikt ej vara något att vänta af för den närmaste tiden.

Vill man i det närvarande komma någon vart, är det sålunda på expropriationens väg man har att närmast inslå. I den riktningen går också den allmänna meningen, såsom framgår af framställningen här ofvan.

I fråga om expropriationsrättens omfattning äro de olika ländernas lagstiftningar tämligen öfverensstämmande därutinnan, att den är tillåtlig för tillgodoseende af ett viktigt allmänt intresse. De skilja sig däremot åtskilligt, när det gäller att bestämma, hvilka allmänna intressen kunna anses vara af den vikt, att de gifva berättigande åt expropriationsåtgärder. Afgörandet blir här icke en principfråga, utan en lämplighetsfråga. I allmänhet torde kunna sägas, att expropriationsrätten utsträcket, i den mån nya behof af densamma uppstå eller redan förefintliga behof uppenbaras för folkmedvetandet.

I vår lagstiftning gäller enligt 1866 års förordning, att expropriation får äga rum af jord för rikets försvar, allmän väg, hvartill äfven räknas järnväg, bro, hamn eller lastningsplats, torg eller gata i stad, uttappning eller sänkning af sjö, strömrrensning, farled eller annan vattenledning, allmän byggnad eller dylikt allmänt behof äfvensom af flygsandsfält. Enligt gruflagstiftningen är jordägare skyldig till inmutare af malmfyndighet afstå visst utmål samt plats för väg och kraftledningar. Lagen af år 1879 om dikning och annan vattenafledning innehåller närmare föreskrifter om de inskränkningar i jordägarerätten, som jordägaren får underkasta sig vid dylika företag till förmån för andra jordägare. I 1880 års vattenrättsförfattningar meddelas enahanda stadganden rörande bortledning af vatten för någon orts förseende med dess behof af vatten för farled eller flottled eller för annat allmänt behof. Jämlikt en år 1890 utfärdad lag kunna föreskrifvas förändringar i fast egendoms bruk i syfte att förebygga fara för förorenande af vattenledning, som anlagts för någon orts behof, med rätt för jordägaren att, om han så vill, hellre påfordra hela egendomens inlösning. Enligt 1902 års lag om elektriska anläggningar är jordägaren skyldig afstå eller upplåta jord för framdragande af elektrisk ledning i och för någon orts förseende med belysning eller drifkraft eller för dylikt ändamål eller för beredande af drif-

kraft åt sådan industriell anläggning, som finnes vara af större betydelse för det allmänna. Lagstiftningen af år 1903 om skyddsskogar förutsätter också, att dylika skogar skola inlösas af det allmänna, om ägaren föredrager detta framför att tåla lagens begränsning af sin äganderätt.

Bland de olika ändamål, för hvilka enligt vår lagstiftning jord tvångsvis skall afstås, finner man sålunda äfven uppgifter, som afse att indirekt gagna såväl jordbruket på landet som bosättningarna i städer och liknande samhällen. Nästa steg kan då här lätt tänkas blifva att vid uppkommet större behof expropriera jord för att bereda tillgång till själfva den mark, som erfordras för bildande af jordbruk eller bostadslägenheter. Norrlandskommittén har i sitt förslag brutit isen i fråga om jordbrukslägenheter. Lika nära till hands ligger det att medgifva expropriation icke blott för allmänna byggnader såsom redan nu är tillåtet utan ock för ett helt samhälles allmänna bebyggande. Särskildt är det ett viktigt allmänt intresse att ingripa åtminstone där missförhållandet mera allmänt gör sig gällande.

Det har härvid ofta framkastats, att man borde omedelbart bereda husägarne laga rättighet att själfva förvärfva marken. Detta kan visserligen låta tänka sig, men är af såväl principiella som praktiska skäl knappast att tillråda. Expropriationsrätt för privatpersoner strider för mycket mot gällande rättsuppfattning. Erhåller småfolket oinskränkt äganderätt till tomterna, så lurar dessutom alltid en ny fara, att tomterna kunna af smarta affärsmän småningom uppköpas och således ett nytt jordmonopol uppkomma. Man bör för öfrigt här icke blott tänka på husägarne. Saken berör äfven desses hyresgäster, i den mån tomterna användas till uppförande af större hus i stället för enbart egnahemslägenheter. Det kan nämligen lätt inträffa, att om staten träder emellan för att trygga de förre, så skola de i sin ordning begagna sitt monopol till att genom fastighetshandel eller eljest göra tillvaron bekymmersam för samhällets obesuttna befolkning.

Saken synes därför böra ordnas så, att det samhälle, hvarom är fråga, eller eventuellt staten erhåller expropriationsrätt till marken. Det må sedan blifva en öppen fråga, hur det allmänna bör disponera densamma till förmån för de enskilde. Enligt min uppfattning bör det allmänna helst behålla äganderätten för att kunna för framtiden reglera förhållandena. Detta hindrar ej, att former för upplåtelser kunna utfinnas, som gifva lika stor trygghet som den fulla äganderätten till marken. I själfva verket blir tryggheten för framtiden mycket större, då den förekommer jobberiet och alla de utpressningar, som följa i dess spår.

Af framställningen här ofvan framgår också, att en ganska allmän uppfattning råder, att det är stat och kommun, som skola i första hand förvärfva marken. Exemplen från Hanö i Blekinge och Fjällbacka i Bohuslän visa, att man vid frivilliga uppgörelser sökt gå tillväga på detta sätt. I förra fallet köpte staten och i det senare det samhälle, som saken rörde. Däremot synes det vara särdeles motigt att få rotfäste för den tanken, att det allmänna också skall behålla äganderätten till marken.

I alla de fall, där expropriation får anlitas, undanröjas de stora hinder för tomtförsäljningar, som möta i svårigheten att få tomterna befriade från stamhemmanets inteckningar. Lagen föreskrifver nämligen, att exproprierad jord är fri från inteckningar samt att ersättningen skall afsättas till fördelning mellan inteckningshafvare. Genom införandet af den nu ifrågasatta expropriationsrätten kan man i en mängd fall vinna den möjlighet att frigöra fastighet från gemensam inteckning, hvarom 1900 års Riksdag begärde utredning och förslag.

Det bör till sist erinras om, att en expropriationslagstiftning på detta område sannolikt liksom de flesta expropriationslagar får största betydelsen genom sin blotta tillvaro, i det att därigenom framtvingas godvilliga uppgörelser.

Det slutyckande, hvori den nu gifna framställningen skall utmynna, borde helst gå rakt på sak, d. v. s. expropriation. Men med kännedom om svårigheten för en ny fråga att slå igenom i Riksdagen, om man ej vid tvekan får tillfälle att blunda i språnget, så finner jag mig af opportunitetsskäl föranlåten att i klämman inblanda äfven det sedvanliga samlingsordet 'åtgärder'.

I sammanhang härmed har utskottet till behandling förehåft en annan inom Andra Kammaren väckt motion, n:o 91, i hvilken herr *P. M. Olsson* i Blädinge anförde:

»Vid förra årets riksdag dristade jag i motion, n:o 89, väcka förslag, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, om och i hvilken ordning ägare af byggnader, som uppförts å annan tillhörig tomt inom vissa samhällen, må vinna rätt att vid nyttjanderättstidens utgång tillösa sig tomten, samt att Kungl. Maj:t ville för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill nämnda utredning kunde föranleda.

Ehuru lagutskottet icke ansåg sig kunna tillstyrka bifall till motionen, erkändes dock »att de berörda förhållandena äro förtjänta af syn-

nerlig uppmärksamhet», och nära nog samtliga talare, som uppträdde under debatten i Riksdagens Andra Kammare, uttalade sina sympatier för motionens syfte, om än åtskilliga anmärkningar mot densamma framställdes, och vid den omröstning, som därefter skedde, segrade utskottets utlåtande med endast 11 rösters majoritet.

Detta på det hela taget välvilliga mottagande, som motionen rönt, inger mig mod att i år ånyo för Riksdagen framlägga de bekymrade tomtinnehafvarnes, de på ofri grund sittande husägarnes sak, som jag hoppas att Riksdagen på ett eller annat sätt skall söka råda bot för.

Visserligen är det godt och väl, att Kungl. Maj:t nu framlagt ett lagförslag om nyttjanderätt till fast egendom, däri jämväl tomträtten är inbegripen, så att drägligare förhållanden kunna väntas för framtiden, men alla de samhällen, som öfver hela landet hittills vuxit upp på mestadels ofri grund, äro därmed ingalunda hjälpta. De, hvilka där byggt och bo, kunna när som helst, efter att kontraktstiden är utgången, vråkas, och deras kanske enda tillgång är därmed tillspillogifven, ja ofta ännu mera, enär långtifrån alla hafva sina byggnader betalta. Det samhälle, de hvar i sin stad frivilligt eller genom mer eller mindre tryckande förpliktelser och samhälleliga påbud alltså bidragit att ordna, icke allenast med gator och trottoarer, utan äfven i sanitärt hänseende, är nu icke längre deras, utan faller i en annans händer som en mogen frukt. Det kan väl ej nekas, att detta är brutala förhållanden, för hvilkas ordnande snar hjälp är af nöden.

Då det hela sammanlagdt rör sig om stora värden, kanske miljoner, som stå på spel, anser jag saken vara af den betydelse, att statsmakterna böra träda emellan och söka ordna så emellan tomtägare och husägare, att såväl den enes som den andres rätt och bästa blifva tillgodosedda.

Sättet, hvarpå detta bör ske, kan förefalla olika och torde bäst utrönas genom en allsidig utredning.

Bästa lösningen för tomträttsinnehafvarne är tvifvelsutan expropriationsrätt för samhället, då såväl tomtrågan som gatutläggningar m. m. kunde på ändamålsenligaste sätt ordnas.

Visar det sig emellertid, att så icke kan ske, vore det icke mera än rätt och billigt, att husägarne antingen finge tomträtten ytterligare på viss tid förlängd eller att tomtägaren förpliktades erlagga lösen för samtliga å tomten uppförda byggnader och hägnad m. m. af värde, som kan hänföras till tomtbesittningen, exempelvis trottoarer, alltefter ojäfviga mäns värdering.

På grund af hvad jag här anfört vill jag vördsamt föreslå, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det tacktes Kungl. Maj:t låta utreda, om och på hvad sätt ägare af byggnader, som uppförts å annan tillhörig, inom köping och municipalsamhälle, större samhälle vid järnvägsstation, fiskläge och annat därmed jämförligt samhälle, belägen och på minst 30 år upplåten byggnadstomt, må vinna en mera tryggad rättslig ställning, samt för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill nämnda utredning föranleder.»

Senare tiders ekonomiska utveckling har på många områden medfört ingripande förändringar i förut bestående förhållanden och skapat nya intressesfärer på olika vägar. Med kommunikationsmedlens hastiga utveckling och industriens storartade tillväxt uppstå ständigt nya knutpunkter för rörelsen. Man har sålunda i våra dagar rikligt tillfälle att bevittna, hurusom samhällen uppväxa på olika platser å landsbygden, där tillfälle till näringsfång på grund af nya konjunkturer erbjuder sig, och man har särskildt i sådant afseende anledning att fästa sig vid fisklägen, hamnplatser, stationssamhällen och industricentra. På sådana platser samlas en mängd personer, hvilkas näringsfång, tjänst eller sysselsättning föranleder eller kanske tvingar dem att där bosätta sig. Det ligger i sakens natur, att en sådan stundom nödtvungen bosättning under påverkan af tillfälliga lokala förhållanden mången gång förenas med svårigheter särskildt i afseende på förvärfvande af bostaden, hvilken ju är en nyttighet, som till hvarje pris måste anskaffas. Villkoren för erhållande af bostad blifva ofta alltså synnerligen hårda och bostadsförhållandena i öfrigt ur social och hygienisk synpunkt mycket otillfredsställande. I många fall försiggår bosättningen på det sätt, att på en med nyttjanderätt upplåten tomt den bostadssökande åt sig uppför ett hus, hvilket han, så länge nyttjanderätten äger bestånd, högst 50 år, äger å tomten hafva kvarstående. Äfven om han för denna tid genom inteckning eller hädanefters genom skriftlig upplåtelse i allmänhet kan trygga sin besittningsrätt till tomten, återstår dock för honom i allt fall äfventyret ej mindre att andra byggnader kunna uppföras och anordningar vidtagas, som förringa besittningsrättens värde, än äfven att han vid nyttjanderättstidens utgång nödgas bortflytta sitt hus eller, till förekommande häraf, på hårda villkor få upplåtelsen förnyad. Den osäkerhet och svårighet beträffande

ett af lifvets viktigaste behof, som sålunda skapas, kan icke undgå att medföra stora ekonomiska och sociala olägenheter. Att så till en högst afsevärd grad numera mångenstädes blifvit fallet, torde vara allmänt bekant. Förevarande motioner och framställningar bära äfven därom vittnesbörd.

Vid sådant förhållande synes ock tiden vara inne, att statsmakterna genom sitt ingripande söka råda bot härför, och detta ej blott med hänsyn till redan befintliga missförhållanden utan ock med afseende å framtiden. Gällande eller föreslagen lagstiftning torde icke i större mån vara ägnad att afhjälpa det onda. Expropriationsförfattningen medgifver sålunda expropriation blott till torg eller gata i stad, och den skyldighet för tomtägare att afstå erforderlig mark, som i förslaget till lag om stadsplan föreskrifves, föreligger såsom regel blott för de i fastställd stadsplan — hvilken jämväl efter Konungens förordnande kan upprättas inom område å landet, där större byggnadsverksamhet är att förvänta — upptagna gator, torg och andra allmänna platser. Den i 10 § af nyssberörda lagförslag föreslagna rätt för samhället att förvärfva i fastställd stadsplan upptaget tomtområde, som finnes vara för stadens utveckling oundgängligen erforderligt, kan icke heller anses ägnad att på platser, som nu äro i fråga, på ett tillfredsställande sätt afhjälpa bostadsbehovet. I alla händelser kan den icke med afseende på tomtmark, som redan är bebyggd, tjäna att afhjälpa af motionärerna framhållna olägenheter. Den af Riksdagen nyligen antagna lagen om tomträtt är väl i mångt fall ägnad att i här förevarande afseende skapa större trygghet, men då tomträttsinstitutet, med undantag blott vid fideikommiss och stiftelser, icke å enskild mark är tillämpligt, saknar man i här förevarande fall däruti erforderligt botemedel.

Med hänsyn till det nu anförda synes man vara nödsakad att tillgripa nya åtgärder, där upplåtelse af erforderlig mark för en sammanträngd befolknings bosättning icke kan på skäligen villkor åstadkommas. I sådant afseende har uti förevarande motioner för anskaffande af erforderlig tomtmark m. m. föreslagits en utvidgning af expropriationsinstitutet. Goda skäl tala ock härför, blott förfarandet därvid noga begränsas och bestämmes.

Det torde sålunda till en början böra fastslås, vid hvilka platser expropriation under angifna förhållanden bör medgifvas, och vidare bestämmas, att expropriationsrätten lägges i det allmännas hand, och att således denna rätt kan påkallas af det särskilda samhället, kommunen eller staten, ty endast därigenom är man tillförsäkrad, att förhållandena på ett ur alla synpunkter betryggande sätt ordnas. Den exproprierande

institutionen hade sedan att af den exproprierade marken på lämpligt sätt upplåta tomter till de enskilda. Att kommunen härvidlag bör träda emellan ligger oftast i dess eget intresse; och det bör därför kunna antagas att densamma skall vara villig att underkasta sig de uppoffringar i ekonomiskt afseende, som för åtgärder af berörda slag kunna erfordras. Medel för expropriationens genomförande torde utan större svårighet kunna anskaffas, helst realsäkerhet för ett upptaget lån erbjuder sig i den exproprierade marken. I alla de fall, där ifrågavarande samhälle är ett municipalsamhälle, ligger det närmast till hands, att detsamma själf vidtager berörda åtgärder; i andra fall lärer det böra ankomma på vederbörande kommun. I vissa fall, där det allmännas intresse af frågans tillfredsställande lösning är särskildt påtagligt, torde staten böra träda till för att underhjälpa saken.

Nu föreslagna utväg med anlitande af expropriation torde särskildt väl lämpa sig i de fall, där man med hänsyn till kommande behof aktar nödigt ordna förhållandena. Att densamma emellertid jämväl med afseende å bestående förhållanden kan med fördel i mångt fall användas torde vara visst. Står dessutom expropriationstvånget i utsikt, torde man vara berättigad förutsätta, att frivilliga öfverenskommelser mellan tomtägare och den expropriationsberättigade eller den enskilde i de flesta fall låta sig åstadkomma.

Själfklart torde vara, att den nu ifrågasatta expropriationsrätten bör begränsas att användas allenast i sådana fall, då det gäller att förvärfva nödig mark för ett samhälles bebyggande eller att afhjälpa missförhållanden, som uppkomma därigenom att tomtmarken befinner sig i annans hand än dens, som äger byggnaderna därå, och således ej till inlösen af redan bebyggda tomter, till hvilka husägaren jämväl är ägare.

Den närmare utredningen af ämnet och utarbetande af förslag till de åtgärder, som kunna erfordras för en snar och effektiv lösning af detsamma, torde ensamt af Kungl. Maj:t kunna verkställas.

Under åberopande af hvad sålunda anförts, hemställer utskottet,

att Riksdagen måtte, i anledning af förevarande motioner, i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t efter verkställd utredning låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till åtgärder, särskildt med anlitande af expropriation, i ändamål att vid fisklägen, stationssamhällen och andra om-

råden på landet, där en sammanträngd befolkning bor eller kan uppstå, i enlighet med hvad ofvan angifvits, på ett mera tillfredsställande sätt än hittills ordna förhållandena med afseende å redan befintlig eller för samhällets utvidgning erforderlig tomtmark.

Stockholm den 18 april 1907.

På lagutskottets vägnar:

C. A. SJÖCRONA.
